

Opracowanie:
Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne
Departamentu Polityki Regionalnej
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego



PRZEGLĄD REGIONALNY 2013

Przeгляд sytuacji społeczno-gospodarczej województwa wielkopolskiego

Poznań, 30 kwietnia 2013 r.

SPIS TREŚCI

1. Informacje ogólne o województwie.....	3
2. Gospodarka	3
3. Kapitał ludzki i społeczny.....	5
4. Infrastruktura transportowa	7
5. Finanse samorządu terytorialnego.....	7
6. Fundusze europejskie i ich oddziaływanie na sytuację społeczno-gospodarczą regionu.....	8
7. Podsumowanie	9
8. Mapy:.....	11
A. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w relacji do średniej wojewódzkiej w 2010 roku (wg NTS 3).....	11
B. Wydajność pracy (WDB na pracującego) w relacji do średniej wojewódzkiej w 2010 roku (wg NTS 3).....	12
C. Saldo migracji ludności w relacji do liczby ludności w 2011 roku (wg NTS 4).....	13
D. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2012 roku (wg NTS 4).....	14
E. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 mieszkańców w relacji do średniej wojewódzkiej w 2011 roku (wg NTS 4).....	15
F. Dochody własne budżetów jednostek samorządu terytorialnego na 1 mieszkańca w relacji do średniej wojewódzkiej w 2012 roku (NTS 4).....	16

1. Informacje ogólne o województwie

Województwo wielkopolskie to drugi co do wielkości (29,8 tys. km²) i trzeci pod względem liczby mieszkańców (3 455,5 tys. osób) region Polski, położony w zachodniej części kraju na obszarach Pojezierza Pomorskiego, Pojezierza Wielkopolskiego i Niziny Wielkopolskiej. Charakteryzuje go teren nizinny z licznymi wzniesieniami, skupiskami jezior oraz kompleksami leśnymi.

Ponad połowa ludności Wielkopolski mieszka w 109 miastach (55,7%). Do największych z nich zaliczamy: stolicę – Poznań (553,6 tys. osób), a także Kalisz (105,1 tys.), Konin (78,2 tys.), Piłę (74,8 tys.), Ostrów Wlkp. (72,9 tys.), Gniezno (70,3 tys.) i Leszno (64,7 tys.). Administracyjnie w skład województwa wchodzi 226 gmin skupionych w 35 powiatach (w tym 4 grodzkich: Poznań, Kalisz, Konin i Leszno).

2. Gospodarka

Pod względem gospodarczym Wielkopolska jest jednym z czterech najlepiej rozwiniętych województw w Polsce. Zarówno pod względem produktu krajowego brutto na mieszkańca, jak i dynamiki jego wzrostu znajduje się w ścisłej krajowej czołówce. Cechuje ją silnie rozwinięty i gałęziowo zróżnicowany przemysł, wysoce efektywne i wydajne rolnictwo oraz dynamicznie rozwijający się sektor usług, w tym przede wszystkim usług finansowych i doradczych. Struktura gospodarki, mimo znacznego zróżnicowania, ze względu na duży udział sektora rolnictwa i pewne niedobory w sferze usług, określana jest mianem tradycyjnej.

Cechą specyficzną Wielkopolski jest duży, choć niewykorzystany w pełni potencjał dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Wśród podstawowych korzystnych czynników rozwoju wymienić można w pierwszej kolejności: dogodne położenie komunikacyjne, w tym obecność szlaków tranzytowych (szczególnie na linii wschód-zachód) i lotniska Poznań-Ławica, rozwiniętą infrastrukturę społeczną i kapitału ludzkiego, bogactwo zasobów naturalnych, wysoki poziom przedsiębiorczości (również z zaangażowaniem kapitału zagranicznego), rosnącą rolę turystyki biznesowej, czy wreszcie wysokie kwalifikacje zasobów pracy. Wśród wyzwań można natomiast wskazać na ciągle niewystarczający i niesatysfakcjonujący poziom innowacyjności, brak odpowiedniego wykorzystania w praktyce potencjału badawczo-rozwojowego wielkopolskich uczelni, jak również pogłębiające się znaczne dysproporcje w poziomie rozwoju poszczególnych części województwa.

Wielkopolska to region zróżnicowany przestrzennie zarówno pod względem gospodarczym, jak i społecznym. Zdecydowanym biegunem wzrostu jest aglomeracja poznańska, będąca lokomotywą napędzającą rozwój gospodarczy województwa. Dominuje ona w szczególności w sferach: produkcyjnej, usługowej, instytucji otoczenia biznesu, nauki i kultury. Pozostałe części województwa cechuje zdecydowanie niższy poziom rozwoju, czego odzwierciedleniem są niższe wartości poszczególnych wskaźników makroekonomicznych na poziomie podregionów (NUTS 3), w tym produktu krajowego brutto per capita oraz wartości dodanej brutto na 1 pracującego (tzw. wskaźnika wydajności pracy). Obserwacje ostatnich kilkunastu lat potwierdzają jednoznacznie negatywne zjawisko pogłębiania się polaryzacji rozwoju regionu.

Działalność gospodarcza skoncentrowana jest przede wszystkim w ośrodkach subregionalnych, skupiających podmioty bazujące w szczególności na zasobach wykwalifikowanych kadr. Poszczególne części regionu wyróżnia pewna specyfika: Wielkopolskę południową i południowo-wschodnią, z takimi ośrodkami przemysłu, jak Kalisz, Ostrów Wlkp. i Leszno, wyróżnia rozwój przemysłu spożywczego, włókienniczego i odzieżowego oraz elektromaszynowego, a także wysoka produktywność i wydajność rolnictwa, część wschodnią, z ośrodkiem gospodarczym w Koninie, cechuje przede wszystkim rozwój przemysłu paliwowo-energetycznego na bazie węgla brunatnego, zaś Wielkopolskę północną, z silnym ośrodkiem gospodarczym w Pile, wyróżniają walory krajobrazowe i przyrodnicze.

Specyficzną cechą obecnej sytuacji społeczno-gospodarczej Wielkopolski (traktowanej jako całości) jest względnie niewielki, i to z pewnym opóźnieniem, wpływ spowolnienia gospodarczego zarówno lat 2008-2009, jak i 2011-2012. Wśród podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych na uwagę zasługuje w szczególności spadek dynamiki wzrostu produktu krajowego brutto w ujęciu regionalnym oraz dynamiki rozwoju przedsiębiorczości, czy też w szczególności wzrost poziomu bezrobocia oraz stagnacja wzrastającego do tej pory wskaźnika wynagrodzeń. Łagodny przebieg procesu spowolnienia gospodarczego widoczny jest przede wszystkim w spadku dynamiki rozwoju przedsiębiorczości mierzonego liczbą podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 000 ludności, gdzie nastąpiło zmniejszenie przyrostu liczby przedsiębiorstw, podczas gdy w skali kraju w tym samym czasie nastąpiło wręcz jego zahamowanie, jak również w przypadku zmiany poziomu bezrobocia. Wskaźnik bezrobocia rejestrowanego na poziomie Wielkopolski (9,9% w 2012 roku, najniższy w Polsce) oraz poszczególnych jej powiatów wzrósł o około 3 p.proc. w porównaniu z rokiem 2008 i to zarówno na poziomie województwa, jak i poszczególnych powiatów, podczas gdy na poziomie całego kraju bezrobocie wzrastało w tempie wyższym, tj. na poziomie 4 p.proc. i wynosi obecnie 13,4%.

Cechą wielkopolskiej gospodarki jest prężnie rozwijająca się przedsiębiorczość, którą charakteryzują jednocześnie zjawiska pozytywne, jak i negatywne. Wśród pozytywnych, które zdecydowanie przeważają, wyróżnić można: szybki przyrost liczby podmiotów sektora MŚP, korzystną strukturę rodzajową firm, ich rosnący potencjał ekonomiczno-wytwórczy, długotrwałe tradycje wielu branż i działalności, wysoką produktywność przedsiębiorstw (wzrost jej dynamiki), wysoki poziom nakładów inwestycyjnych (w tym dalsze angażowanie kapitału zagranicznego), wysokie kwalifikacje pracowników i relatywnie niskie koszty pracy, stopniowy rozwój podmiotów sektora kreatywnego, a także wzrost zaangażowania samorządów w rozwój firm. Wśród zjawisk negatywnych na uwagę zasługują: niedostateczne wyposażenie kapitałowe i dekapitalizacja majątku dużej części firm, mała liczebność firm wysokiej technologii, niska innowacyjność przedsiębiorstw (z czym łączą się niskie nakłady inwestycyjne), słabe wykorzystanie miejscowego potencjału badawczo-rozwojowego, niewystarczające powiązania między przedsiębiorstwami, opór społeczny przed nowymi inwestycjami oraz słaby rozwój wyspecjalizowanych instytucji otoczenia biznesu.

Według danych GUS nakłady inwestycyjne w województwie wielkopolskim za 2011 rok wyniosły 20,8 mln zł, co stanowiło 8,6% nakładów inwestycyjnych w całym kraju. Pod względem dynamiki zmian wielkości nakładów inwestycyjnych w latach 2008-2011 obserwuje się wzrost wielkości tego wskaźnika na średnim poziomie 6,6% rocznie, podczas gdy w kraju na poziomie 6,3%. Zdecydowana większość nakładów inwestycyjnych Wielkopolski, tj. 12,4 mld zł (59,6%), dotyczyła sektora prywatnego, w tym 8,3 mld (39,6%) przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób. Aż 63,3% nakładów poniesiono w przemyśle i budownictwie, 34,5% w sektorze usług, zaś w rolnictwie 2,2%. W ostatnich latach obserwuje się wzrost udziału nakładów inwestycyjnych ponoszonych w przemyśle i budownictwie kosztem spadku udziału nakładów w sektorze usług. W przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2011 roku nakłady inwestycyjne w Wielkopolsce wyniosły 6,0 tys. zł. W porównaniu z latami poprzednimi obserwowany jest rokroczny wzrost wskaźnika nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca, za wyjątkiem roku 2009, w którym to nastąpił zdecydowany spadek wartości, będący efektem osłabienia gospodarczego okresu 2008-2009.

Obecny poziom nakładów inwestycyjnych to po części pochodna inwestycji zagranicznych, które doprowadziły do powstania wielu nowych oraz rozwoju istniejących podmiotów gospodarczych. Główną zaletę inwestycji zagranicznych w regionie stanowi nie tylko tworzenie nowych miejsc pracy oraz transfer nowych technologii, ale również przyczynianie się do tzw. efektu mnożnikowego. Województwo wielkopolskie cechuje się znaczącym zaangażowaniem tego typu kapitału. Według danych GUS na koniec 2011 roku w Wielkopolsce funkcjonowało około 6,1 tys. spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego (tj. 8,5% podobnych podmiotów Polski), co stanowiło 20,1% ogólnej liczby zarejestrowanych spółek handlowych województwie. W 2010 roku w podmiotach z udziałem kapitału

zagranicznego pracowało 204,2 tys. osób, które wytworzyły przychody na poziomie 138,7 mld zł. Wydatki inwestycyjne w tych podmiotach wyniosły 6,2 mld zł. Analizując przestrzenne rozmieszczenie inwestycji z udziałem kapitału zagranicznego należy zwrócić uwagę na ich koncentrację w stolicy województwa – blisko 80% podmiotów z kapitałem zagranicznym zlokalizowało swoją siedzibę w mieście Poznań, bądź w podregionie poznańskim.

Zgodnie z powyższym sytuację finansową wielkopolskich przedsiębiorstw określić można jako względnie dobrą, choć wrażliwą na skutki spowolnienia gospodarczego. Jednym z głównych czynników rozwoju przedsiębiorczości w Wielkopolsce jest skuteczne pozyskiwanie kapitału, zarówno rodzimego, jak i zagranicznego. Region, dzięki swoim licznym atutom, dysponując bogatą ofertą obiektów i terenów inwestycyjnych, zaliczany jest do grona województw o najwyższej atrakcyjności inwestowania w Polsce. Przesądzają o tym w szczególności takie czynniki, jak np.: dostępność komunikacyjna, obecność instytucji otoczenia biznesu, duża chłonność rynku, ponadprzeciętny poziom rozwoju przemysłu, zaawansowany stopień procesu transformacji. Potwierdzeniem tego faktu są wszelkiego rodzaju opracowania określające atrakcyjność inwestycyjną poszczególnych województw. Zgodnie z jednym z nich, przygotowanym przez Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych z siedzibą w Warszawie, Wielkopolskę w 2012 roku, obok takich województw jak mazowieckie, dolnośląskie, śląskie i łódzkie, zaliczano do grona pięciu regionów o największej rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej. Za główne jej atuty uznano m.in.: równomierny rozwój gospodarczy przy znacznym stopniu uprzemysłowienia oraz wysokim poziomie technologicznym; wysoki potencjał kapitału ludzkiego, kształtowany dzięki obecności w województwie najlepszych uczelni wyższych w Polsce; dobre połączenia komunikacyjne oraz jego stolicę jako jedno z najstarszych i największych miast Polski, stanowiący ważny ośrodek przemysłu, handlu, kultury, szkolnictwa wyższego i nauki, należący do wiodących w Polsce miast pod względem ekonomicznym.

3. Kapitał ludzki i społeczny

Wielkopolskę na koniec 2011 roku zamieszkiwało 3 455,5 tys. osób, tj. 9,0% ogólnej liczby ludności Polski. Sytuację demograficzną regionu charakteryzuje systematyczny wzrost liczby mieszkańców, dodatni przyrost naturalny oraz pozytywne prognozy za okres do 2020 roku. Największa gęstość zaludnienia występuje w podregionie miasto Poznań, natomiast najmniejszą gęstością cechuje się północna część Wielkopolski. Struktura ludności pod względem płci nie ulega większym zmianom – nadal przeważają w niej kobiety, a najbardziej sfeminizowanym miastem w regionie jest Poznań. Wydłuża się przeciętne trwanie życia, z tym że kobiety żyją dłużej od mężczyzn (odpowiednio 80,9 i 72,9 lat). Niepokojącym zjawiskiem jest również obserwowany systematyczny spadek udziału osób w wieku przedprodukcyjnym przy wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym. Wciąż najbardziej powszechnymi przyczynami zgonów mieszkańców Wielkopolski są: choroby układu krążenia oraz choroby nowotworowe, stanowiące około 70% wszystkich zgonów.

W regionie postępuje proces suburbanizacji. W ostatnich latach obserwuje się wzrost liczby i udziału osób zamieszkujących obszary wiejskie, z czym związane jest dodatnie saldo migracji (ujemne na obszarach miejskich). Generalnie wzrasta mobilność przestrzenna w regionie, a w szczególności dodatnie saldo migracji stałej gminne i międzypowiatowe. Wśród osób zameldowanych i wymeldowanych na pobyt stały w ruchu wewnętrznym przeważają kobiety. Więcej zameldowań niż wymeldowań odnotowano także w przypadku migracji międzywojewódzkiej. Do Wielkopolski najwięcej osób przybywa z województw dolnośląskiego i kujawsko-pomorskiego, natomiast wyjeżdża do dolnośląskiego i mazowieckiego. Z drugiej strony pogłębia się ujemne saldo migracji na pobyt stały zagraniczny.

Województwo wielkopolskie na tle kraju dysponuje znacznymi zasobami pracy, skupiając prawie 10% ogółu pracujących w Polsce. Aktywność zawodowa ludności w wieku produkcyjnym kształtuje się na poziomie 73%, zaś wartość wskaźnika zatrudnienia systematycznie rośnie. Najwięcej Wielkopolan

pracuje w sektorze usług (rynkowych i nierynkowych), przetwórstwie przemysłowym i budownictwie oraz rolnictwie. Dużą popularnością i uznaniem cieszy się praca na własny rachunek. Jednoosobowe podmioty gospodarcze charakteryzują wysokie wartości wskaźników innowacyjności i internacjonalizacji oraz postawy prorozwojowe. Dynamicznie rozwija się przedsiębiorczość społeczna i spółdzielczość (szczególnie w podregionach kaliskim i leszczyńskim). Ponadto w Wielkopolsce funkcjonuje około 270 organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą i 1 spółka non-profit.

Dochody Wielkopolan są jednymi z wyższych w Polsce. Średnie miesięczne wynagrodzenie w regionie w 2012 roku wyniosło 3 412,35 zł (w kraju: 3 521,67 zł), przy czym dynamika jego wzrostu uległa w ostatnim czasie przyhamowaniu. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto jest najwyższe w podregionie miasto Poznań, niższe w południowej części regionu (podregion kaliski i leszczyński). Pomimo zaobserwowanej w ostatnim czasie w regionie większej dynamiki wzrostu średnich miesięcznych wydatków, w porównaniu z dochodem rozporządzalnym, w gospodarstwach domowych utrzymuje się spadkowy trend liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Poziom bezrobocia w Wielkopolsce w 2012 roku należał do najniższych w kraju, z tym że w samym regionie był on znacznie zróżnicowany. Najniższą stopę bezrobocia zarejestrowano w Poznaniu (tj. 4,2%) i jego okolicach (podregion poznański – 7,6%), najwyższą w części północnej (podregion pilski – 16,4%) i wschodniej regionu (podregion koniński – 15,3%). Nadal zauważalne są znaczne dysproporcje w poziomie zatrudnienia kobiet i mężczyzn. W 2012 roku zwiększyła się liczba osób długotrwale bezrobotnych, lecz jednocześnie poprawiły się wskaźniki dotyczące zatrudnienia kobiet, osób niepełnosprawnych oraz osób młodych (do 25 roku życia). Główną przyczyną bezrobocia jest brak odpowiedniego wykształcenia i kwalifikacji zawodowych. Coraz więcej dzieci objętych jest wychowaniem przedszkolnym, przy czym nadal obserwuje się duże dysproporcje między obszarem miejskim i wiejskim. Niepokojącym zjawiskiem jest spadek wartości wskaźnika skolaryzacji netto na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjalnej, wzrost liczby przedwcześnie opuszczających system edukacji (w wieku 15-24 lata) oraz niższy niż ogólnie w kraju udział osób dorosłych (tj. 25-64 lata) w edukacji i szkoleniach.

Przestrzenia, w której głównie tworzony jest kapitał społeczny, pozostaje trzeci sektor. W województwie wielkopolskim na 10 tys. mieszkańców przypadało względnie więcej organizacji pozarządowych niż w wynosiła średnia dla Polski (31,0 organizacji w Wielkopolsce i 29,7 w Polsce). Ponadto rosła liczba fundacji i stowarzyszeń. W układzie podregionalnym najwięcej tego typu podmiotów zlokalizowano w podregionie miasto Poznań i kaliskim, zaś najmniej w leszczyńskim i pilskim. Innym wyrazem zaangażowania w sprawy społeczności lokalnych i regionalnych jest udział w wyborach do samorządu. W ostatnich wyborach uczestniczyła niemal połowa uprawnionych mieszkańców regionu.

Nie bez wpływu na aktualny poziom kapitału społecznego pozostaje aktualny stan dostępnej infrastruktury społecznej, a w szczególności opiekuńczo-wychowawczej, edukacyjnej, mieszkalnictwa, ochrony zdrowia, i kultury. Na przestrzeni ostatnich kilku lat (tj. 2008-2011) w Wielkopolsce wzrosła liczba obiektów infrastruktury opiekuńczo-wychowawczej: o 34% w przypadku żłobków i o 14% w przypadku przedszkoli (liczba miejsc w żłobkach wzrosła o 17%, zaś w przedszkolach o 20%). Te ostatnie częściej funkcjonują w mieście niż na wsi, gdzie działalność prowadzi więcej punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego. Na poziomie szkolnictwa wyższego zaobserwowano wzrost liczby szkół wyższych – aktualnie 40 uczelni wyższych, z czego 27 zlokalizowanych jest w mieście Poznaniu.

W ostatnich latach stopniowej restrukturyzacji ulegało wielkopolskie lecnicтво zamknięte. W 2011 roku Wielkopolanie mogli podjąć leczenie odpowiednio w 45 szpitalach publicznych wyposażonych w 13 723 łóżka oraz w 20 szpitalach niepublicznych dysponujących 1 894 łóżkami szpitalnymi. W porównaniu z 2008 rokiem zlikwidowano 3 szpitale publiczne i uruchomiono 8 szpitali niepublicznych, przy czym poziom restrukturyzacji szpitali w Wielkopolsce jest niższy niż średnio dla kraju. Cechuje je natomiast coraz lepszy stan wyposażenia – przybywa urządzeń do badań diagnostycznych i leczenia nieinwazyjnego.

Stan infrastruktury mieszkaniowej cechowała pewna wrażliwość na skutki kryzysu. W 2012 roku oddano do użytku 14 811 mieszkań, czyli o 9% mniej niż w 2008. Z drugiej strony zwiększała się ich powierzchnia użytkowa oraz poprawiał stan wyposażenia w instalacje techniczno-sanitarne. Przeciętna liczba osób w mieszkaniu nieznacznie wzrosła w 2011 roku do poziomu 3,97 osób, przy czym średnia powierzchnia użytkowa mieszkań była jedną z najwyższych w Polsce (tj. 76,4 m², gdy w kraju 69,2 m²).

4. Infrastruktura transportowa

Usytuowanie regionu względem europejskich powiązań komunikacyjnych jest bardzo korzystne. Inwestycje infrastrukturalne ostatnich lat doprowadziły do pozytywnych, choć nadal niewystarczających zmian w dostępności czasowej poszczególnych części regionu do stolicy województwa. Bardzo duża poprawa w tym zakresie nastąpiła w zachodniej i wschodniej części województwa, podczas gdy część północna i południowa w dalszym ciągu wymagają dalszych interwencji.

Istotne znaczenie ze względu na tranzytowy charakter regionu odgrywa autostrada A-2, przebiegająca równoleżnikowo przez cały obszar województwa. Wpływa ona pozytywnie na zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej terenów w jej sąsiedztwie, szczególnie wokół węzłów autostradowych.

W regionie niewystarczająca jest natomiast długość dróg ekspresowych. Najdłuższymi odcinkami dróg ekspresowych są tzw. wschodnia oraz zachodnia obwodnica Poznania. Pilnymi przedsięwzięciami, o bardzo istotnym znaczeniu dla Wielkopolski są: dokończenie budowy drogi ekspresowej S-5 oraz budowa drogi ekspresowej S-11 (priorytet), które poprawią dostępność północnej oraz południowej części województwa do stolicy regionu. Poza brakiem sieci dróg ekspresowych do największych wad całości układu drogowego Wielkopolski zaliczyć należy również niedostateczną liczbę obwodnic miejscowości w ciągach dróg obciążonych intensywnym ruchem tranzytowym, niedostosowanie parametrów technicznych znacznej części dróg oraz niewystarczającą liczbę drogowych przepraw mostowych.

Istotnym elementem systemu transportowego Wielkopolski jest również infrastruktura kolejowa. W Wielkopolsce najlepiej utrzymane są linie o znaczeniu międzynarodowym, natomiast na liniach kolejowych międzywojewódzkich i regionalnych panują gorsze standardy ruchu. Pomimo znacznych nakładów na infrastrukturę kolejową, dzięki którym zmodernizowano m.in. linie kolejowe nr 356 (na odcinku Poznań-Wągrowiec) oraz 357 (na odcinku Luboń-Wolsztyn), nadal znaczna część infrastruktury jest mocno zdekapitalizowana. Priorytetowymi inwestycjami w regionie na najbliższe lata będą: modernizacja linii kolejowej nr 354 Poznań-Piła, mająca pierwszorzędne znaczenie dla poprawy dostępności transportowej północnej części województwa do stolicy regionu, a także dokończenie modernizacji należącej do sieci TEN-T linii E-59 Wrocław-Poznań-Szczecin.

Istotnym uzupełnieniem infrastruktury transportowej województwa jest obecność międzynarodowego lotniska o znaczeniu ponadregionalnym Poznań-Ławica. Obsługuje on ruch pasażersko-towarowy w relacjach krajowych i międzynarodowych (w 2011 roku ok. 1,5 mln pasażerów oraz 3,9 tys. ton ładunków). W perspektywie wielu następnych lat przewiduje się dalszy rozwój, a przez to wzrost jego znaczenia dla tej części Europy.

5. Finanse samorządu terytorialnego

Sytuacja finansowa jednostek samorządu terytorialnego w województwie wielkopolskim jest zróżnicowana. Łączne dochody JST w województwie wielkopolskim w 2011 roku wyniosły 14 443,3 mln zł i były o 7,0% wyższe od uzyskanych rok wcześniej (wzrost w kraju na poziomie 5,2%). Dochody JST województwa stanowiły 8,4% dochodów wszystkich tego typu jednostek w kraju. Nieco ponad połowę dochodów ogółem wielkopolskich JST w 2011 roku zrealizowały gminy (51,7% wobec 51,0% w 2010). W strukturze dochodów budżetowych wzrósł także udział budżetu samorządu województwa (z 7,9% w 2010

roku do 8,6% w 2011), przy jednoczesnym spadku udziału budżetów miast na prawach powiatu (z 25,6% do 24,4%) i powiatów (z 15,5% do 15,3%).

Wydatki ogółem JST w województwie wielkopolskim w 2011 roku były wyższe o 4,3% w porównaniu z wydatkami zrealizowanymi w 2010 i wyniosły 15 707,7 mln zł. Wzrost wydatków był wyższy niż w kraju, gdzie wyniósł 2,2%. Wydatki JST województwa stanowiły 8,6% łącznych wydatków wszystkich podobnych podmiotów w kraju. W strukturze wydatków ogółem najwyższy udział w 2011 roku miały wydatki budżetów gmin (50,1% wobec 50,5% w 2010). Podobnie jak w przypadku dochodów, zmniejszył się udział wydatków miast na prawach powiatu (z 26,8% w 2010 roku do 26,6% w 2011) oraz powiatów (z 15,2% do 14,6%), ale wzrósł udział wydatków samorządu województwa (z 7,5% do 8,6%).

W 2011 roku budżety wielkopolskich JST zamknęły się zbiorczo deficytem w wysokości 1 264,4 mln zł, który był mniejszy niż w 2010, kiedy wyniósł 1 561,0 mln zł. Najwyższy łączny deficyt w 2011 roku odnotowano w budżetach miast na prawach powiatu (659,6 mln zł), a najniższy w budżetach powiatów i województwa (odpowiednio 91,9 mln zł i 104,8 mln zł). Kwoty niedoboru w budżetach gmin i województwa były podobne jak średnio w kraju. Budżety miast na prawach powiatu odnotowały znacznie wyższy poziom niedoboru niż średnio w kraju (18,7%; w kraju 8,2%). W 2011 roku w Wielkopolsce 77 jednostek samorządu terytorialnego (na 258 łącznie) osiągnęło nadwyżkę budżetową, a 181 deficyt (w 2010 było to odpowiednio 20 i 238), co wskazuje na generalną poprawę sytuacji.

W 2011 roku w województwie wielkopolskim dochody ogółem na 1 mieszkańca były niższe niż w kraju i wyniosły: w gminach 2 847 zł (wobec 2 968 zł w kraju), tj. o 207 zł więcej niż w 2010; w powiatach – 842 zł (882 zł w kraju) wobec 801 zł w 2010; w miastach na prawach powiatu – 4 401 zł (w kraju 4 497 zł) i zwiększyły się o 2,3% w stosunku do 2010 roku oraz na poziomie samorządu województwa – 365 zł (w kraju 394 zł) i wzrosły o 17,1%. Wydatki JST na 1 mieszkańca zasadniczo były niższe niż w kraju, z wyjątkiem wydatków miast na prawach powiatu, gdzie były zdecydowanie wyższe. W 2011 roku osiągnęły one następujące kwoty: 3 002 zł w gminach (w kraju 3 119 zł), tj. o 86 zł większe niż w 2010 roku; 877 zł w powiatach (w kraju 942 zł), wobec 878 zł w 2010; 5 226 w miastach na prawach powiatu (w kraju 4 864 zł), czyli 203 zł więcej niż w 2010 roku oraz 395 zł na poziomie samorządu województwa (w kraju 428 zł), czyli o 66 zł więcej niż w 2010 roku.

Łączny deficyt w budżetach wielkopolskich samorządów osiągnął w 2011 roku kwotę 1 195,4 mln zł, tj. 1 046 zł na 1 mieszkańca województwa. W porównaniu do 2010 roku deficyt zmniejszył się znacząco w budżetach gmin i powiatów, a wzrósł w przypadku miast na prawach powiatu i samorządu województwa.

Przedstawiona wyżej sytuacja finansowa samorządu terytorialnego w Wielkopolsce wskazuje na zróżnicowanie zdolności poszczególnych rodzajów JST do finansowania przedsięwzięć rozwojowych. Niepokój budzi wzrastający deficyt budżetowy miast na prawach powiatu, istotnie widoczny w przypadku m. Poznania (jest to m.in. pokłosie inwestycji związanych z organizacją EURO 2012 i współfinansowaniem znaczących przedsięwzięć w ramach programów wspólnotowych) oraz w mniejszym stopniu samorządu województwa. Zdolność finansowania przedsięwzięć rozwojowych przez JST jest szczególnie istotna w kontekście zbliżającej się kolejnej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020, która w dużej mierze zmienia kierunki interwencji przy wykorzystaniu środków unijnych i warunki uzyskania wsparcia.

6. Fundusze europejskie i ich oddziaływanie na sytuację społeczno-gospodarczą regionu

Środki pochodzące z funduszy unijnych są istotnym źródłem finansowania realizacji celów rozwojowych województwa wielkopolskiego. W Wielkopolsce wywarły one i nadal wywierają pozytywny i znaczący wpływ na wszystkie aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Region jest beneficjentem środków zagranicznych od 2000 roku. W okresie przedakcesyjnym korzystał ze wsparcia w ramach programu PHARE, SAPARD oraz Instrumentu ISPA. Środki w ramach perspektywy finansowej 2004-2006, pomimo pozytywnego wpływu na rozwój regionu, były zbyt małe, aby w sposób znaczący

pozytywnie wpłynąć na sytuację społeczno-gospodarczą całego regionu. Dopiero obecna perspektywa przyniosła znaczne środki na jego rozwój. Na obszarze województwa realizowane są projekty w ramach programów zarówno z poziomu krajowego, jak i regionalnego. Samorząd Województwa wdraża Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013 (WRPO), komponent regionalny POKL oraz 6 działań w ramach PROW 2007-2013.

Głównym programem w regionie, realizującym cele *Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku*, jest WRPO, w którym na lata 2007-2013 przeznaczono 1,33 mld euro EFRR. Do końca 2012 roku podpisano ponad 1,9 tys. umów na kwotę dofinansowania UE ok. 4,9 mld zł, co stanowiło 95% alokacji przewidzianej na Program. Zdecydowana większość środków dotyczyła infrastruktury transportowej, badań i rozwoju technologicznego, innowacji i przedsiębiorczości. Znaczna część dotacji została przeznaczona również na ochronę środowiska i zapobieganie zagrożeniom, z czego wsparcie skierowano szczególnie na oczyszczanie ścieków, zapobieganie zagrożeniom oraz na gospodarkę odpadami komunalnymi. Ponadto środki przeznaczono na infrastrukturę społeczną, w ramach której dofinansowano projekty m.in. z zakresu infrastruktury edukacyjnej oraz ochrony zdrowia, a także na wielkopolską sieć szerokopasmową. W ramach WRPO w Wielkopolsce wdrożone zostały 2 zwrotne instrumenty inżynierii finansowej – Inicjatywy JEREMIE oraz JESSICA. W ramach pierwszej do końca 2012 roku pośrednicy finansowi podpisali łącznie ponad 3,1 tys. umów z MŚP na łączną kwotę ponad 300 mln zł, natomiast w ramach drugiej podpisano 8 umów na realizację projektów miejskich w Poznaniu, Lesznie, Koźminie Wielkopolskim, Szamotułach, Ostrowie Wielkopolskim i Jarocinie.

Funkcję IP regionalnego komponentu POKL pełni Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu. Do końca 2012 roku podpisano prawie 3 tys. umów na kwotę dofinansowania 2 mld zł. Wsparto m.in. działania mające na celu wyrównanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych w systemie oświaty, działania realizowane na obszarach wiejskich, mające na celu pobudzenie aktywności mieszkańców na rzecz samoorganizacji, czy tworzenia lokalnych inicjatyw ukierunkowanych na rozwój edukacji. Ponadto wsparto działania podnoszące i dostosowujące kwalifikacje i umiejętności osób pracujących do potrzeb regionalnej gospodarki, z czego zdecydowana większość dotyczyła szkoleń, kursów w celu rozwoju kwalifikacji zawodowych oraz doradztwa dla przedsiębiorców. Największą kwotę zakontraktowano na wsparcie osób pozostających bez zatrudnienia na regionalnym rynku pracy, w tym osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Wyniki symulacji makroekonomicznych wskazują na pozytywne oddziaływanie środków unijnych na rozwój społeczno-gospodarczy województwa wielkopolskiego. Realizacja WRPO przyczynia się do średniorocznego wzrostu PKB o 1,2% w porównaniu do hipotetycznej sytuacji, gdy wspomniany Program nie byłby realizowany oraz obniżenia stopy bezrobocia o 0,63 p.proc.¹ w każdym roku. Ponadto do końca 2012 roku realizacja WRPO przyczyniła się do powstania około 7,5 tys. miejsc pracy, podczas gdy efektem wdrażania komponentu regionalnego POKL jest stworzenie 13,6 tys. nowych miejsc pracy.

7. Podsumowanie

Wielkopolska jako region odgrywa istotną rolę w wielu dziedzinach życia społeczno-gospodarczego kraju. Pod względem kluczowych wskaźników region prezentuje się bardzo dobrze, zazwyczaj zajmując w rankingach województw miejsca w przedziale 2-6. Region Wielkopolski, w szczególności od momentu przyjęcia Polski do UE, odgrywa ważną rolę w integracji polskiej przestrzeni z przestrzenią europejską. Wśród najistotniejszych czynników, mających wpływ na ten proces, wymienić należy przede wszystkim powiązania społeczno-gospodarcze stolicy regionu – Poznania – z innymi aglomeracjami w kraju, a także z metropoliami europejskimi.

¹ Badanie ewaluacyjne – „Ocena wpływu WRPO na sytuację społeczno - gospodarczą w województwie oraz w nowej perspektywie finansowej na lata 2014-2020...”

Wielkopolska to w miarę równomiernie rozwijający się region. Jednym z głównych jego atutów jest jego zróżnicowana gospodarka. Województwo dysponuje największym w kraju arealem ziemi rolnej, wykorzystywanym do wysokiej jakości produkcji rolniczej. Niewątpliwym atutem są jego mieszkańcy z charakterystycznymi cechami osobowościowymi. Potencjał ludzki w powiązaniu z wysoką jakością pracy Wielkopolan stanowi jeden z najistotniejszych czynników rozwojowych regionu. Atutem Wielkopolski jest również Poznań, czyli jeden z najsilniejszych ośrodków akademickich i naukowo-badawczych w kraju. Silna, prężnie rozwijająca się aglomeracja poznańska skupia regionalne i ponadregionalne funkcje naukowe, gospodarcze, komunikacyjne, administracyjne, czy społeczne. Istotną rolę odgrywają Międzynarodowe Targi Poznańskie. Duże znaczenie ma kształtująca się w południowej części województwa aglomeracja kalisko-ostrowska, o dużym potencjale rozwojowym. Wśród mocnych stron Wielkopolski wskazać należy również rozwinięty system osadniczy z gęstą siecią miast różnej wielkości, predestynowanych do pełnienia funkcji subregionalnych, ponadlokalnych i lokalnych ośrodków wzrostu.

Wśród niewątpliwych osiągnięć regionu ostatnich lat wymienić należy przede wszystkim:

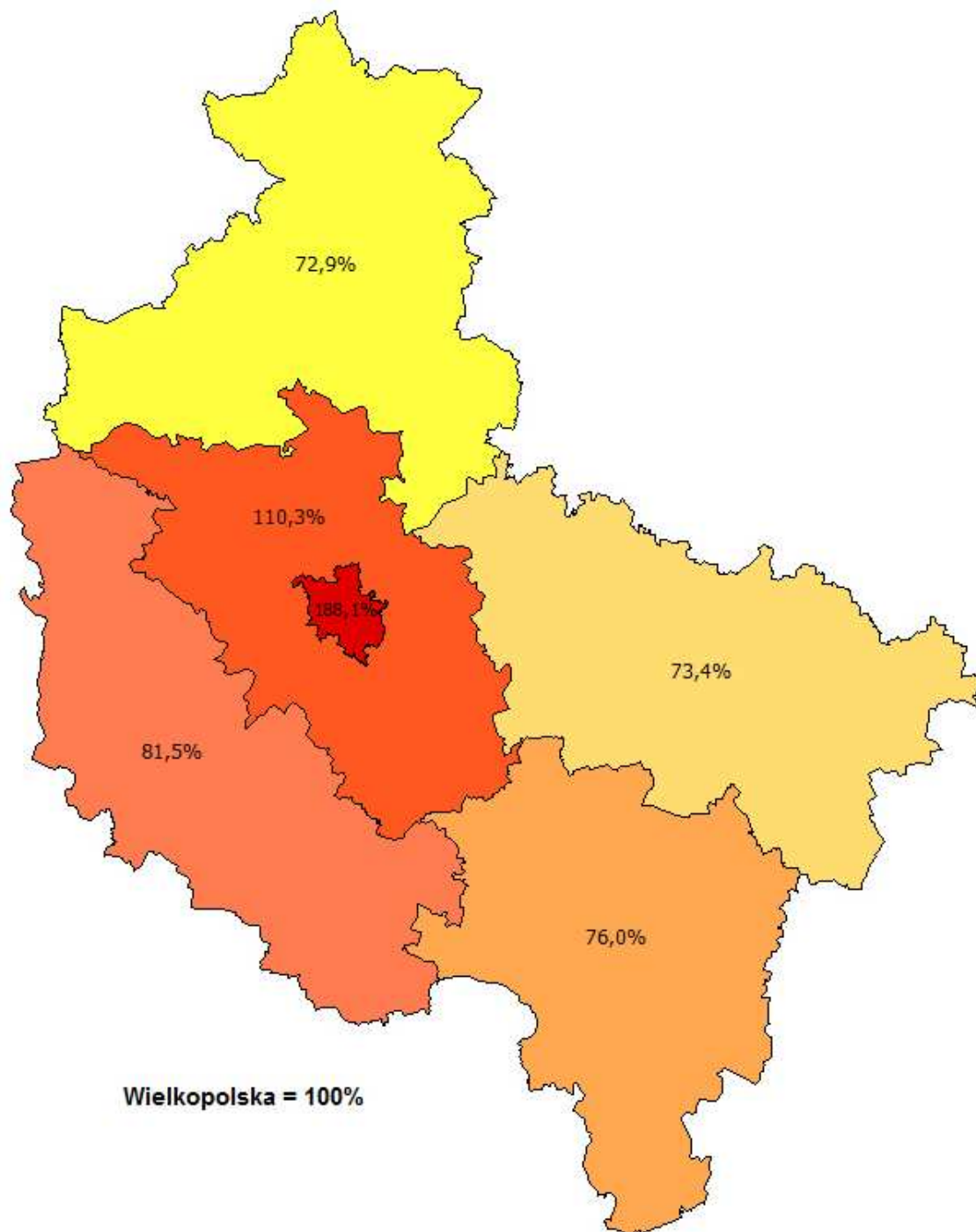
- rozwój wyższych uczelni (kampusy Uniwersytetu A. Mickiewicza, Politechniki Poznańskiej, Uniwersytetu Przyrodniczego, rozwój infrastruktury innych uczelni, w tym Państwowych Wyższych Szkół Zawodowych w ośrodkach subregionalnych Wielkopolski),
- rozwój systemu komunikacyjnego (rozbudowa lotniska Poznań-Ławica, modernizacja linii kolejowych, rozbudowa poznańskiego węzła komunikacyjnego, miejskiej komunikacji tramwajowej oraz centrum dworcowego Poznań City Center, budowa i przebudowa wielu odcinków dróg całego regionu),
- rozbudowę infrastruktury sportowej (inwestycje związane z EURO 2012, w tym przede wszystkim Stadion Miejski w Poznaniu oraz budowa kompleksów sportowych „Orlik 2012”),
- znaczące inwestycje w zakresie zwiększania ochrony środowiska regionu (szczególnie w zakresie gospodarki wodno-ściekowej),
- rozbudowę obiektów służących ochronie zdrowia (Wielkopolskie Centrum Onkologii w Poznaniu, inne szpitale),
- skuteczne i efektywne wykorzystywanie dostępnych środków wspólnotowych obecnej perspektywy finansowej.

Problemy rozwoju społeczno-gospodarczego regionu zostały zidentyfikowane w zaktualizowanej *Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku*. Analiza stanu województwa, trendów rozwojowych oraz uwarunkowań wskazała na najważniejsze wyzwania rozwojowe dla Wielkopolski:

- utrzymywanie się, a w wielu obszarach pogłębianie różnicowań wewnątrz regionu,
- wykorzystanie wewnętrznych powiązań funkcjonalnych (ośrodki wzrostu i obszary problemowe),
- nowe spojrzenie na konkurencyjność regionu zgodnie z którym wartość dodaną będą tworzyć głównie innowacje i inteligentny rozwój, potencjał naukowo-badawczy i akademicki, baza edukacyjna, potencjał i świadomość społeczna oraz odpowiedni stan środowiska,
- kompleksowe działania na rzecz rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego (wyrównywanie szans),
- wykorzystanie dogodnego położenia Wielkopolski,
- budowanie odpowiedniej pozycji regionu, metropolii poznańskiej i Poznania w strukturze przestrzennej kraju,
- konieczność rozbudowy infrastruktury technicznej, podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną regionu,
- w obliczu zmian klimatu i wyzwań globalnych, niezbędne działania o prośrodowiskowym charakterze i wykorzystanie potencjału przyrodniczego.

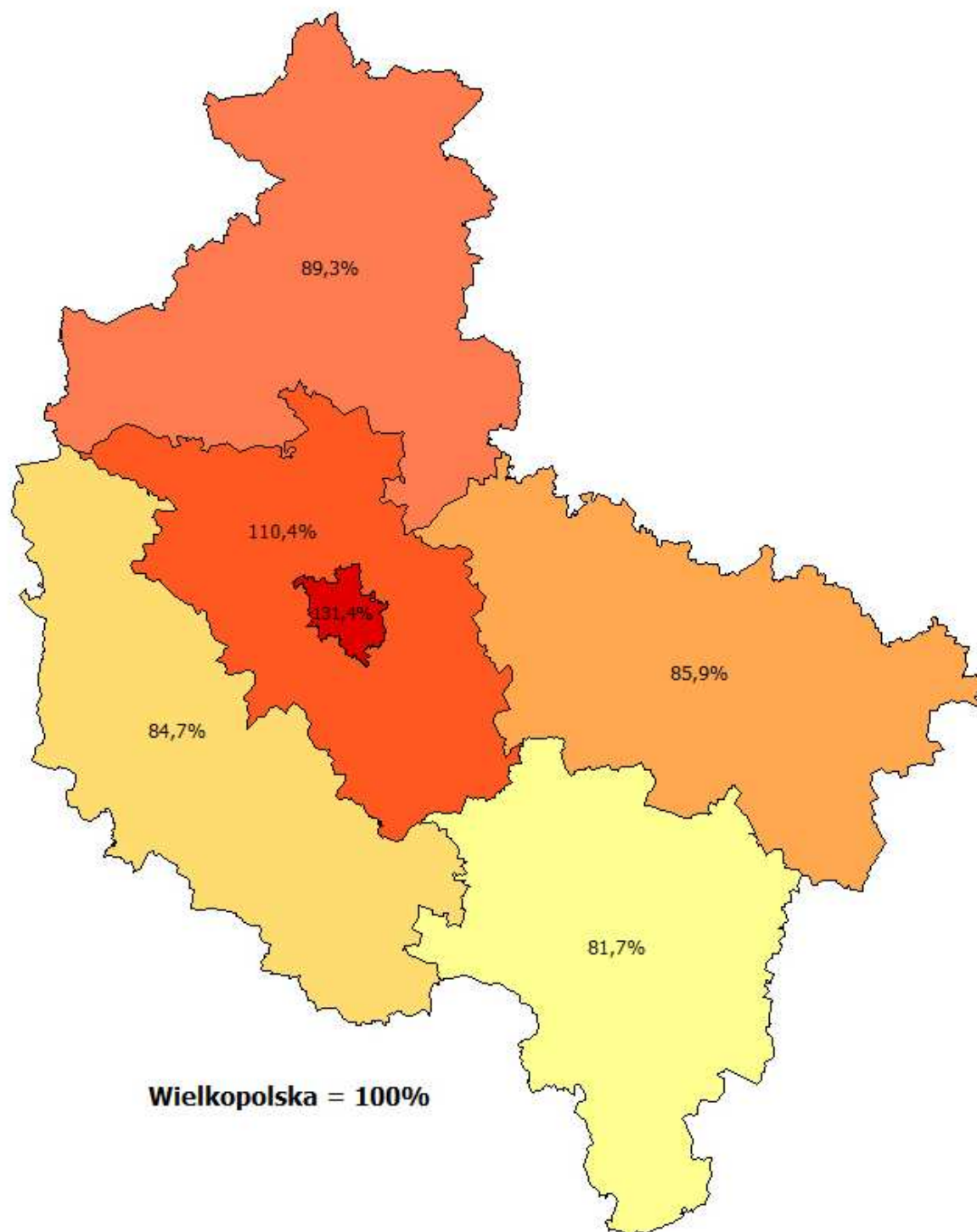
8. Mapy:

- A. Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w relacji do średniej wojewódzkiej w 2010 roku (wg NTS 3)



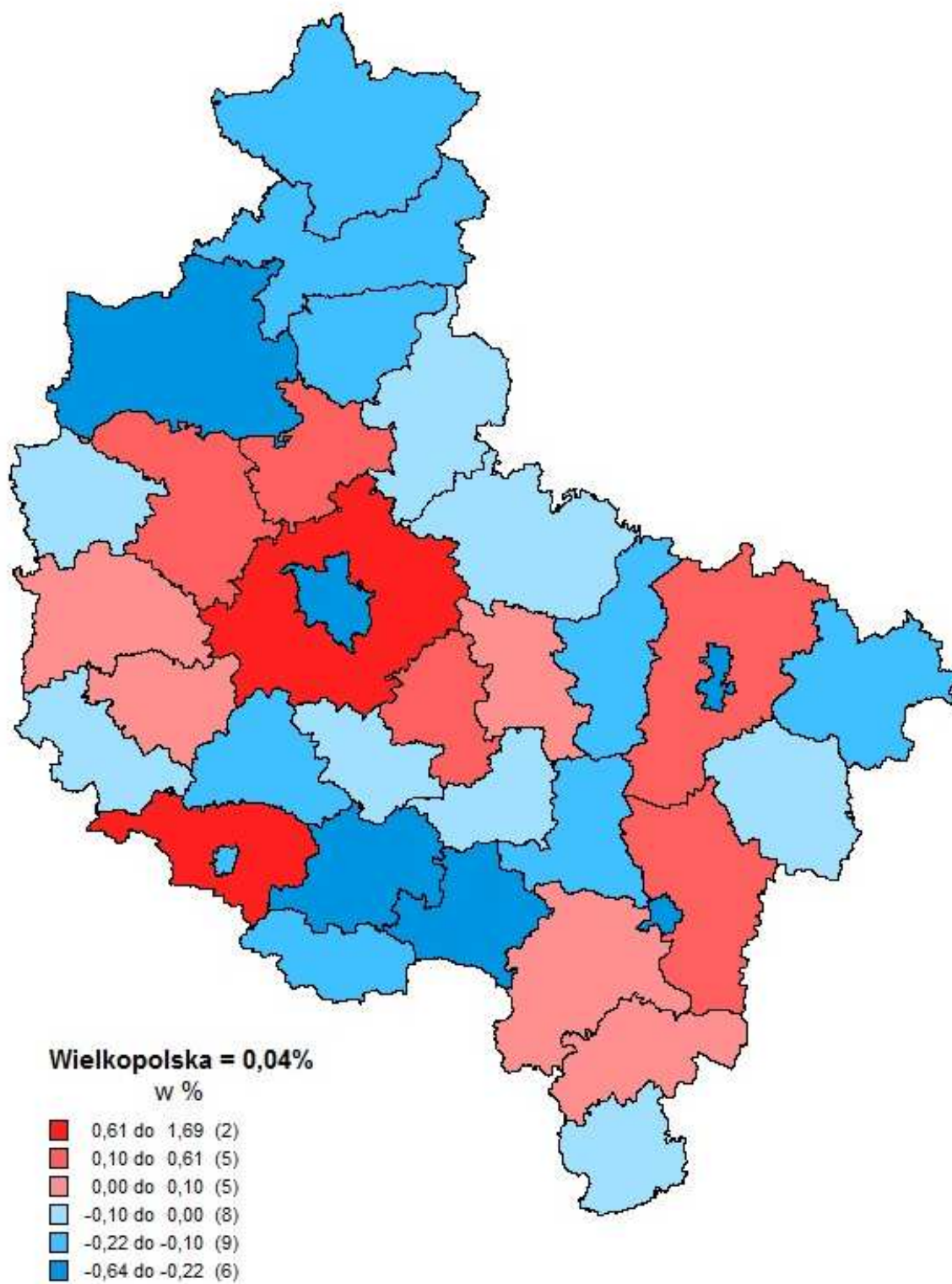
Źródło: Opracowanie własne

B. Wydajność pracy (WDB na pracującego) w relacji do średniej wojewódzkiej w 2010 roku (wg NTS 3)



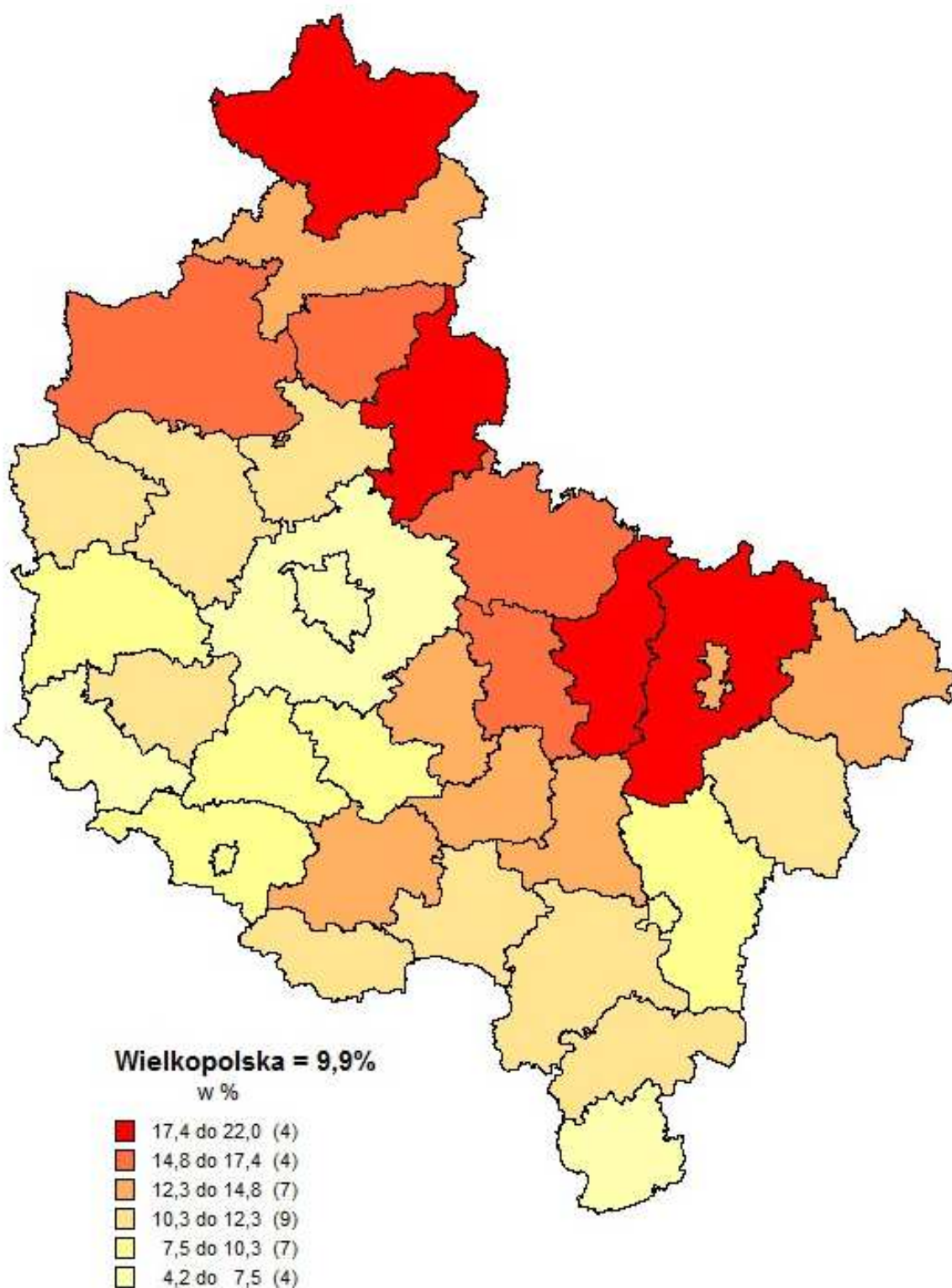
Źródło: Opracowanie własne

C. Saldo migracji ludności w relacji do liczby ludności w 2011 roku (wg NTS 4)



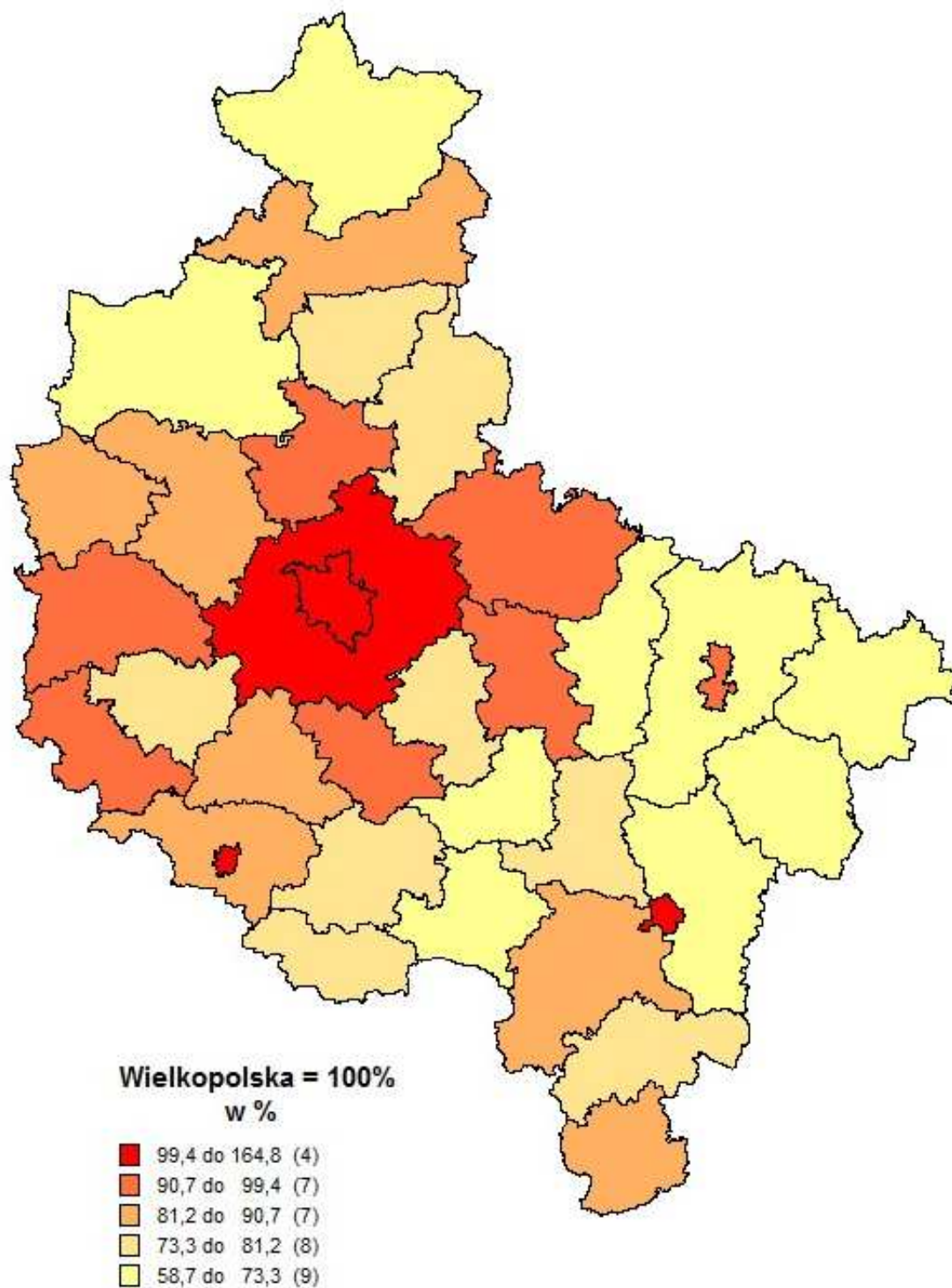
Źródło: Opracowanie własne

D. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2012 roku (wg NTS 4)



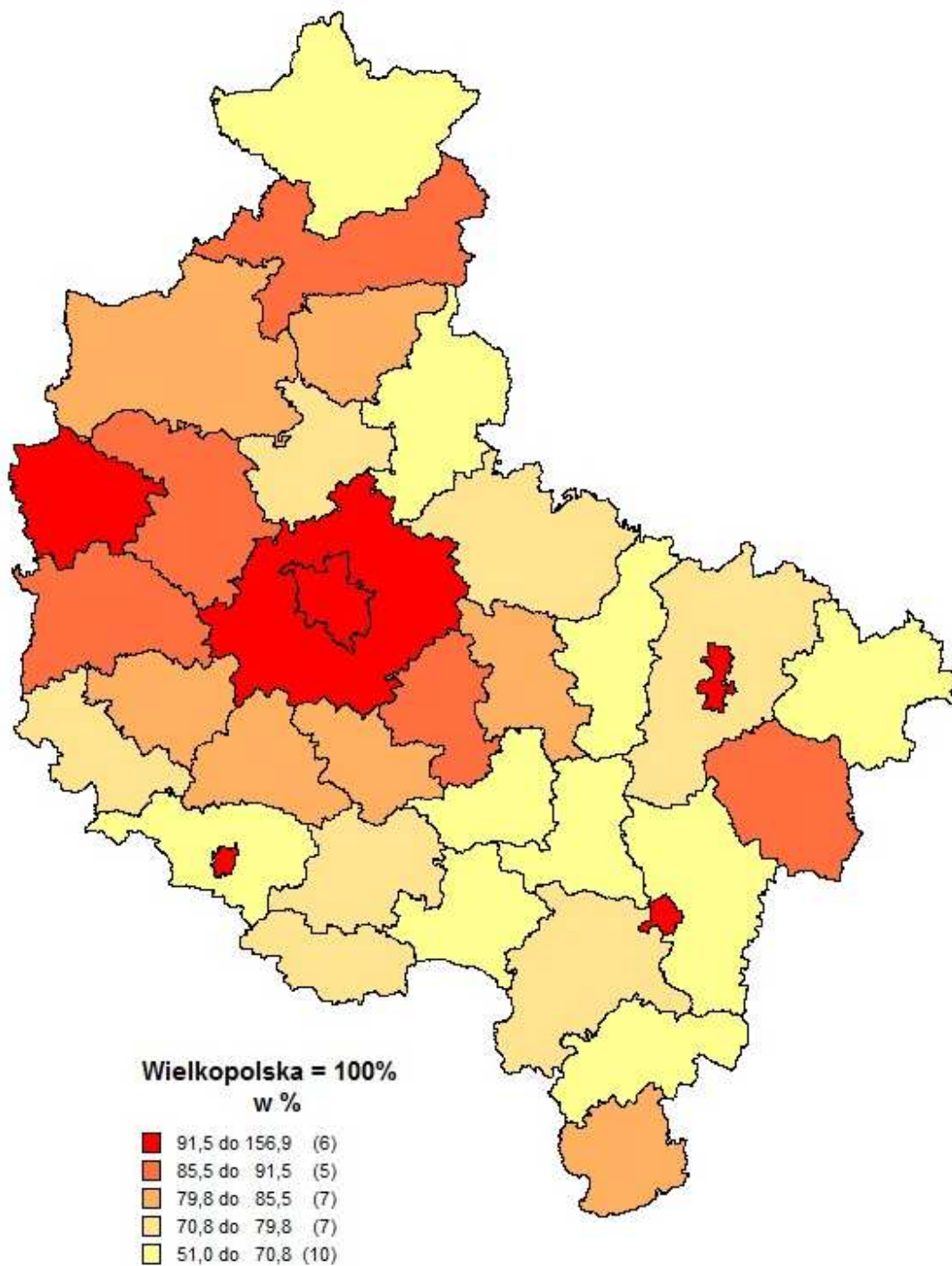
Źródło: Opracowanie własne

E. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 000 mieszkańców w relacji do średniej wojewódzkiej w 2011 roku (wg NTS 4)



Źródło: Opracowanie własne

F. Dochody własne budżetów jednostek samorządu terytorialnego na 1 mieszkańca w relacji do średniej wojewódzkiej w 2012 roku (NTS 4)



Źródło: Opracowanie własne